

Modul 1:

ROD, RODNI KONCEPTI I DEFINICIJE

Osvježite Vaše znanje

RAZUMIJEVANJE KLJUČNIH DEFINICIJA

Rod VS. pol

Termin "rod" se često meša sa terminom "pol". Međutim:

Pol se odnosi na biološke i genetske razlike između muškaraca i žena koje se naravno ne mogu menjati. Odnosi se na fizičke atribute koji se odnose na konture tela neke osobe, karakteristike, polne organe, hormone, gene i reproduktivne organe; u suštini, ove fiziološke karakteristike identifikuju osobu kao mušku ili žensku.

Rod se odnosi na široko - rasrostranjene ideje i očekivanja u vezi sa ženama i muškarcima, uključujući kulturne, ekonomske, socijalne i političke uloge žena i muškaraca prema njihovim polnim (biološkim) razlikama. Ovo se odnosi na socijalne razlike koje su, nasuprot biološkim, između žena i muškaraca, koje su naučile, promenljive tokom vremena i variraju unutar i između kultura. One uključuju ideje o tipično ženskim i muškim karakteristikama i sposobnostima, kao i zajedničkim očekivanjima kako bi žene i muškarci trebalo da se ponašaju u različitim situacijama i šta se smatra prikladnim za članove oba pola.

VAŽNE RODNE KARAKTERISTIKEⁱ

- ♦ Rodno pitanje se ne odnosi na žene ili muškarce u izolaciji, već na **odnose između njih** i kako su ti odnosi društveno konstruisani i vidljivi u društveno - kulturnim percepcijama i diferencijaciji uloga, atributa i odgovornosti i žena i muškaraca.
- ♦ Međutim, kao društveno konstruisana odrednica, polno pitanje prevazilazi lične odnose između žena i muškaraca, pošto je ukorenjeno u **društvenom sistemu** koga podržavaju vrednosti, zakoni, religije, itd (npr institucionalno strukturirane).
- ♦ Ono je **hijerarhijsko** zato što su razlike uspostavljene između žena i muškaraca nisu neutralne, imaju tendenciju da pridaju veći rodni značaj i vrednost karakteristikama i aktivnostima povezanim sa onim što je muževno i imaju tendenciju da proizvedu nejednake odnose moći.
- ♦ Rodno pitanje je **specifičan kontekst** i varira u zavisnosti od konteksta jedne etničke grupe, starosti, socio-ekonomske grupe, kulture, društva..
- ♦ Iako duboko ukorenjene u svakoj kulturi ove naučene socijalne razlike i društvene uloge su **promenljive** tokom vremena. Rodno pitanje je određeno društvom, i može ga takođe promeniti društvo.

RODNA NERAVNOPRAVNOST vs RODNA JEDNAKOST

Rodna ravnopravnost predstavlja stanje ili uslov koji pruža ženama i muškarcima jednako uživanje ljudskih prava , društveno vrednovana dobra, mogućnosti i resurse, dozvoljavajući i jednom i drugom polu podjednako da im doprinesu i koriste sve sfere društva (ekonomske, političke, socijalne i kulturne). II Drugim rečima, to znači da žene i muškarci uživaju isti status u društvu, slobodni su da razvijaju svoje lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja koje postavljaju stroge rodne uloge.ⁱⁱ

Ravnopravnost ne znači da su žene i muškarci **isti ili treba da postanu isti**, ali da njihovo uživanje prava, mogućnosti i životnih šansi nije ograničeno ili ne zavisi od toga da li su rođeni žensko ili muško.ⁱⁱⁱ

RODNA RAVNOPRAVNOST vs RODNA JEDNAKOST

Termini rodna "jednakost" i "ravnopravnost" se često koriste kao sinonimi, ipak, oni predstavljaju politički različite konotacije.

Iako **rodna jednakost** odnosi na stanje kada muškarci i žene uživaju prava, odgovornosti, jednake mogućnosti, bez obzira na njihov polov, **rodna ravnopravnost** se odnosi na diferencijalni tretman žena i muškaraca u skladu sa njihovim potrebama, sa ciljem da se isprave početne nejednakosti. Ove mere neće biti nužno biti jednake, ali doprinose jednakosti u smislu prava, beneficija, obaveza i mogućnosti. Paradigma humanog razvoja, na primer, definiše "jednakost", kako pravdu i pravičnosti u tretmanu žena i muškaraca kako bi se eventualno postigla rodna ravnopravnost. Da bi se osigurala pravičnost i pravda, mere moraju biti uspostavljene da nadoknade istorijske i društvene nedostatke koje sprečavaju žene i muškarce da budu ravnopravni.^{iv}

Jednakost dovodi do ravnopravnosti! Jednakost znači da postoji potreba da se nastavi korišćenje diferencijalnih aktivnosti za rešavanje istorijskih nejednakosti među muškarcima i ženama i postizanje ravnopravnosti polova!

RODNA RAVNOPRAVNOST vs. PRAVA ŽENA

Rodna ravnopravnost predstavlja stanje ili uslov koji pruža ženama i muškarcima jednako uživanje ljudskih prava.

Osim toga, diskriminacija po osnovu pola je zabranjena u skoro svakom ugovoru o ljudskim pravima - uključujući Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima i Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji po zajedničkom članu 3 obezbeđuje prava na jednakost između muškaraca i žena u pogledu uživanja svih prava. Isto tako, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAV) definiše šta predstavlja diskriminacija žena, koja je često na uzroku rodne neravnopravnosti, i postavlja agendu za nacionalnu akciju da okonča takvu diskriminaciju.

Efikasno obezbeđivanje ljudska prava žena, kao i ostvarivanje rodne ravnopravnosti, zahteva prvo, sveobuhvatno razumevanje društvenih struktura i odnosa moći koje ukviruje ne samo zakone i politiku, već i privredu, socijalnu dinamiku i porodicu i život u zajednici.

TRANSRODNO vs. TRANSEKSUALNO

Transrodno: odnosi se na one trans - ljude koji stalno žive u svom željenom polu, bez nužne potrebe da se podvrgnu bilo kakvoj medicinskoj intervenciji/ama. Do nedavno, ovaj termin je takođe primarni zaštitni termin koji se odnosi na sve trans osobe, ali ova upotreba se sada gubi u korist izraza "trans", za koji se smatra da više uključuje sve trans zajednice.^v

Transseksualno: odnosi se na ljude koji se u potpunosti identifikuju sa rodnom ulogom suprotnom od pola koji su dobili na rođenju i traže da stalno živi u željenoj rodnoj ulozi. Često se javlja uz jako odbijanje njihovih fizičkih primarnih i sekundarnih polnih karakteristika i žele da usklade svoje telo sa svojim željenim polom. Transseksualni ljudi nameravaju da se podvrgnu, prolaze ili su prošli tretman promene pola (koji može ili ne mora da uključi hormonsku terapiju ili operaciju).^{vi}

OBRASCI RODNE NERAVNOPRAVNOSTI

Rodno pitanje je tema zbog svih osnovnih razlika i nejednakosti između žena i muškaraca. Ove razlike i nejednakosti se mogu manifestovati na različite načine u pojedinim zemljama ili sektorima, ali postoje neki opšti obrasci koji ukazuju na pitanja koja uvek treba razmatrati:^{vii}

Nejednakosti u političkoj moći i zastupanju: žene su često nedovoljno zastupljene u formalnim strukturama odlučivanja, uključujući vlade, veće zajednice, kreiranje političkih institucija, čineći glasove, interese i potrebe žena nevidljivim.

U Crnoj Gori, samo 15 % parlamentaraca su žene, na ministarskim pozicijama 17 % su žene, dok žena nikada nije bila šef države ^{viii}.

Nejednakosti u ekonomskom učešću i mogućnostima: u većini zemalja, žene i muškarci su različito raspoređeni u svim sektorima. Žene primaju manje plate za sličan rad, veća je verovatnoća da imaju slabo plaćen posao i neobezbeđen rad (pola radnog vremena, privremeni, rad od kuće). One takođe imaju lošiji pristup nego muškarci proizvodnim sredstvima, kao što su obrazovanje, veštinama, imovini i kreditima. Ovi obrasci znače da ekonomski trendovi i ekonomska politika imaju različite posledice za žene i muškarce.

U Crnoj Gori, 52 % žena učestvuje u radnoj snazi, nasuprot 66 % muškaraca. Žene primaju značajno manje plate za sličan rad (rodni jaz 0,71). Postoji 27 % žena zakonodavaca, visokih zvaničnika i rukovodilaca nasuprot 73 % muškaraca. ^{ix}

Prilikom ispitivanja položaja žena i muškaraca i obrazaca nejednakosti, treba obratiti pažnju na to kako faktori kao što su pol, nacionalnost, socijalno-ekonomski status, rasa ili čak geografska lokacija, utiču na nivo rodne ravnopravnosti kao i položaj i nivo uživanja prava žena.

Na primer, u Crnoj Gori postoje značajne razlike u stopi zaposlenosti žena u različitim opštinama. U opštini Rožaje, stopa zaposlenosti je niska (12%), u šest opština manje od jedne petine žena starijih od 15 godina je bilo zapošljeno, a stopa zaposlenosti u južnim opštinama Tivat, Herceg Novi, Podgorica i Budva u raspon od 35% - 44%. ^x

Stručna sprema, merena kao stopa pismenosti, upis u osnovno, srednje i visoko obrazovanje: 57 miliona dece širom sveta, uključujući 31 milion devojčica, ne pohađa školu i dvije trećine nepismenih odraslih su žene. U zemljama u razvoju, adolescentkinje češće napuštaju srednje škole nego dečaci, posebno u ruralnim područjima. Postoje mnogi razlozi koji sprečavaju devojčice da idu u školu. Siromaštvo, trudnoća, nasilje u školama, rana udaja i diskriminatorne rodne norme su neke od najvećih prepreka za obrazovanje devojčica širom sveta. ^{xi}

Etnička pripadnost je često jedan od faktora koji utiče na rodnu neravnopravnost. Na primer, u Evropi, najugroženije grupe stanovništva su žene pripadnici romske i egipćanske populacije. Zbog tradicije i specifičnih društvenih, ekonomskih i kulturnih uslova, one trpe dvostruku diskriminaciju i nailaze na brojne prepreke u obrazovanju i razvoju njihovih sposobnosti, što smanjuje njihove izgleda za zapošljavanje i ekonomsku nezavisnost

Na primer, u 2008. godini u Crnoj Gori, stopa nepismenosti žena Roma i Egipćana je 55 % (42 % muškaraca). Gotovo da nema Roma i Egipćana na istaknutim pozicijama u javnom životu. ^{xii}

Seksualno i nasilje u porodici: Žene su mnogo više izložene seksualnom i nasilju u porodici, bilo u obliku porodičnog nasilja od strane intimnog partnera žene, seksualnu eksploataciju kroz trgovinu i seksualne usluge, u ratovima od strane neprijateljske vojske kao oružje u pokušaju "etničkog čišćenja", itd.

Seksualno i nasilje u porodici: Žene su mnogo više izložene seksualnom i nasilju u porodici, bilo u obliku porodičnog nasilja od strane intimnog partnera žene, seksualnu eksploataciju kroz trgovinu i seksualne usluge, u ratovima od strane neprijateljske vojske kao oružje u pokušaju "etničkog čišćenja", itd.

Razlike u pravnom statusu i pravima: Ima mnogo slučajeva u kojima su jednaka prava na lični status, bezbednost, imovinu, nasledstvo i mogućnosti zapošljavanja uskraćena ženama po zakonu ili praksi.

Nejednakosti u domaćinstvima: Nejednakosti u pregovaranju i potencijalu donošenja odluka i pristupu resursima su dokumentovane u okviru domaćinstva, ispitujući politike i programe zasnovane na pretpostavci da domaćinstva funkcionišu kao jedinice u kojoj je svaki član jednak sa drugim.

RODNI JAZ

Jaz između polova je razlika u bilo kojoj oblasti između žena i muškaraca u smislu njihovih nivoa učešća, pristupa resursima, pravima, moći i uticaja, naknada i beneficija.^{xiii}

Izveštaj o globalnom rodnom jazu 2014

Izveštaj o globalnom jazu između polova 2014 pokazuje nacionalne rodne nedostatke 142 država koji su zasnovani na ekonomskim, političkim, obrazovnim i zdravstvenim kriterijumima. Ove godine je 9. izdanje indeksa, omogućavajući vremensku analizu promena obrazaca rodne ravnopravnosti u celom svetu i poređenja između i unutar država.

Rangiranja su dizajnirana da stvore veću svest među širom publikom o izazovima koje nameću rodne praznine i mogućnosti koje su kreirane da ih umanje. Metodologija i kvantitativna analiza imaju za cilj da posluže kao osnove za kreiranje efikasnih mera za smanjenje rodnih praznina.

Indeks nastavlja da prati snažnu korelaciju između rodnog jaza jedne države i njene nacionalne konkurentnosti. Zato što žene čine jednu polovinu potencijalne baze talenata, konkurentnost jedne nacije na duži period značajno zavisi od toga da li se i kako obrazuju žene.

Više saznajte na: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>

INTERNACIONALNI PRAVNI OKVIR ZA PROMOVISANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI

- ♦ **Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena** (CEDAW) je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1979. godine, ali je stupila na snagu kao međunarodni ugovor 1981. godine. Sastoji se od preambule i 30 članova, definiše šta predstavlja diskriminaciju nad ženama i postavlja agendu za nacionalnu akciju za eliminaciju takve diskriminacije. Konvencija daje osnovu za ostvarivanje ravnopravnosti žena i muškaraca kroz obezbeđivanje ravnopravnog pristupa žena i jednakim mogućnostima u političkom i javnom životu - uključujući pravo glasa i pravo kandidovanja na izborima - kao i obrazovanje, zdravstvo i zapošljavanje, itd. Strane su saglasne da preduzmu sve odgovarajuće mere, uključujući zakonske i privremene specijalne mere, kako bi žene mogle da uživaju sva svoja ljudska prava i osnovne slobode. Zemlje koje su ratifikovale ili pristupile Konvenciji su zakonski obavezne da sprovedu njene odredbe u praksi. One se takođe obavezuju da dostave nacionalne periodične izveštaje Komitetu UN za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, najmanje svake četiri godine, o merama koje su preduzete u skladu sa ugovornim obavezama.^{xv} NVO mogu da kreiraju izveštaje iz senke
- ♦ **Pekinška platforma za akciju** (1995) je dokument Četvrte svetske konferencije o ženama, septembar 1995. godine, koji se smatra nacrtom za poboljšanje položaja žena i unapređenje ženskih prava. Akcioni plan se sastoji od šest poglavlja koji se deli na dvanaest "kritičnih oblasti". On definiše dugoročne ciljeve i mere koje će vlade, međunarodna zajednica, nevladine organizacije i privatni sektor preduzeti u cilju poboljšanja uslova za žene. Vlade moraju da svakih 5 godina prijave svoja dostignuća a NVO mogu da kreiraju izveštaje iz senke.^{xiv}

ⁱ Adopted from Human Rights Education Association (HREA). On-line course on gender mainstreaming. September – November, 2014

ⁱⁱ FAO. Regional Office in Bangkok. Mainstreaming gender into into project cycle in the fisheries sector, Bangkok, 2011

ⁱⁱⁱ Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Training Manual on Gender Mainstreaming. Promotion of Renewable Energy and Energy Efficiency Programme. Kampala, 2011

^{iv} United Nations Development Programme. *Guide to using the manual on "How to Prepare a Gender Strategy"*. San Salvador, 2004

^v ILGA Europe. ILGA Europe – Glossary. Available at: <http://www.ilga-europe.org/home/publications/glossary>

^{vi} ILGA Europe. ILGA Europe – Glossary. Available at: <http://www.ilga-europe.org/home/publications/glossary>

^{vii} United Nations. Office of the Special Adviser on Gender Issues Department of Economic and Social Affairs. *Gender Mainstream. An Overview*. New York, 2002.

^{viii} World Economic Forum. *Gender Gap Report 2014*. Available at: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>

^{ix} Ibid.

^x Government of Montenegro and UN System in Montenegro. *Report on Millennium Development Goals in Montenegro 2010–2013*. Podgorica, 2014

^{xi} The Right to Education Project, Available at: <http://www.right-to-education.org/issue-page/marginalised-groups/girls-women#sthash.85xUumDe.dpuf>

^{xii} Government of Montenegro and UN System in Montenegro. *Report on Millennium Development Goals in Montenegro 2010–2013*. Podgorica, 2014

^{xiii} International Labour Organization. *A Manual for gender audit facilitators. The ILO participatory gender audit methodology*. Geneva 2007

^{xiv} UN Women, *The Beijing Platform for Action: inspiration then and now*. Available at: <http://beijing20.unwomen.org>